

УДК 331.101

Синяєва Л.В., д.е.н., професор,
Таврійський державний агротехнологічний університет

УРАХУВАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ТА ВІКОВИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ЧИТАННЯ ЛЕКЦІЙ

Анотація. Вибір теми статті обумовлений потребою у дослідженні цієї проблеми з метою розробки нових підходів до організації проведення лекцій, її удосконалення та модернізації в загальній системі освітньої діяльності, і на цій основі виявлення та поширення набутого досвіду, отриманого у процесі роботи.

Ключові слова: студенти, лекція, функції лекції, навчальний процес, освітньо-вікові періоди

Постановка проблеми. Навчальний процес є стрункою системою, яка складається з певних елементів, має структурні складові відповідно до її функцій, і тенденцію до постійного саморозвитку й самовдосконалення. Система навчального процесу складається з таких взаємопов'язаних елементів: мети, навчальної інформації, засобів педагогічної взаємодії суб'єктів викладання й учіння, форм їх взаємодії, урахування різних освітньо-вікових періодів слухачів тощо. Однією з основних і найважливіших форм організації навчального процесу є лекція, яка передбачає розширення і збагачення попередньо здобутих знань а також оволодіння методикою роботи з науковим та навчальним матеріалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми проведення лекцій на різних етапах розвитку вищої освіти знайшли відображення у працях національних і зарубіжних науковців. Серед них слід виокремити роботи: Алексюка А.М., Кузьмінського А.І., Лозової В. І., Троцько Г. В., Мескона М. Х., Альберта М., Хедоурі Ф., Вудока М., Френсіса Д., Ковальського Теодора Дж., Скотта Дж.-Гр., Тюріної В. О., Ващенко І. В., Змеєва С. І., Гірника А., Бобро А. та ін.

Формулювання цілей статті. Метою роботи є обґрунтування природи і сутності підготовки до проведення лекції та виявлення особливостей її читання у різних вікових аудиторіях. Для досягнення мети в роботі поставлено і вирішено такі задачі: визначена роль лекції у навчальному процесі вузу; досліджено види лекцій з точки зору застосовуваних методів; узагальнені особ-

ливості читання лекцій у різних вікових аудиторіях.

Методологічною основою роботи є теоретичні положення та висновки надбань світової освітянської думки, фундаментальні концепції і закони сучасної навчально-дослідницької системи ВНЗ України. У процесі написання роботи використано матеріали законодавчих та виконавчих органів влади України, публікації фахових видань, газетні статті, методи педагогічних досліджень, а також методичний і практичний матеріал кафедри обліку і оподаткування ТДАТУ.

Виклад основного матеріалу. Лекція (від лат. слова *lectio* – читання) – це організований у доступній формі систематизований виклад навчального матеріалу, будь-якого читання, теми, розділу предмета, сутності тієї чи іншої проблеми. Лекція – це логічне, послідовне викладення матеріалу, яке характеризується судженнями, висновками, підсумком. Слово «лекція» походить від латинського «*lectio*» – читання. Як правило, лекція є елементом системи занять, який охоплює основний теоретичний матеріал окремої або кількох тем навчальної дисципліни. Лекція – це основна форма проведення навчальних занять у вищому навчальному закладі, яка призначена для засвоєння теоретичного матеріалу. Тематика курсу лекцій визначається робочою програмою.

Лекція у вищій школі розглядається і як метод, і як форма навчання. Це логічно структурований, системний, послідовний і обмежений у часі виклад передбаченого програмою наукового питання, побудований на діалектико-матеріалістичній основі. Лекція дає студентам уявлення про науку в цілому, її методологію, знайомить із основними теоретичними питаннями певної проблеми.

Лекції не вичерпують предмета науки і покликані закласти основи наукових знань, визначити напрям, основний зміст і характер усіх видів навчальних занять і, головним чином, самостійної роботи студентів.

Лекції спонукають студентів до роздумів над науковими проблемами, до пошуку відповідей на запитання, що виникли, до перевірки найцікавіших і найважливіших положень. Під впливом лекції у студентів виробляється певний погляд на науку, її завдання і перспективи, складаються наукові переконання, формується установка на професію, мотивація щодо творчого підходу до неї.

До *структурної побудови* лекції можна віднести: формулювання теми, повідомлення плану, рекомендованої літератури до самостійної роботи і власне виклад змісту проблеми.

Лекції притаманні три основні функції, які визначають її можливості в

навчальному процесі: пізнавальна, розвиваюча і організуюча. Крім цього, функціями лекції є: методологічна; інформаційна (освітня); орієнтаційна; стимулююча; мотиваційна; роз'яснююча; пояснююча; переконуюча; розвиваюча; виховна; порівняння та аналізу

Зміст лекції має відповідати ряду принципів. Основними з них є: цілісність, науковість, доступність, систематичність і наочність [3].

Види лекції та їх класифікація:

1. *Вступна лекція.* Дає цілісне уявлення про навчальний предмет, орієнтує студента у системі роботи з курсу.

2. *Лекція-інформація* орієнтована на виклад і пояснення студентам наукової інформації у певній системі

3. *Ознайомча лекція.* Увага концентрується на питаннях, пов'язаних із метою та завданням курсу, взаємозв'язках науки і навчальної дисципліни.

4. *Настановча лекція* проводиться перед семінарами, конференціями, проходженням різних видів практики тощо.

5. *Інструктивна лекція.* Доцільна для слухачів-початківців, які не обізнані в питаннях організації пізнавальної діяльності під час аудиторних занять, вона також готує студентів до творчого вирішення навчально-пізнавальних завдань.

6. *Тематична лекція* – орієнтується на виклад і пояснення студентам наукової інформації, яку потрібно осмислити і запам'ятати.

7. *Підсумкова лекція* – узагальнює матеріал, що вивчався, виокремлює основні питання курсу, зосереджує увагу на практичному значенні набутих знань у подальшому навчанні та майбутній професійній діяльності.

8. *Оглядова лекція* відзначається систематизацією наукових знань. Даний тип лекції використовується також для підготовки студентів до певних форм контролю (зокрема, державних іспитів).

Сприйняття лекцій студентами молодших і старших курсів не однаково, і цю обставину завжди враховують досвідчені лектори. Особливо важко засвоювати лекційний матеріал першокурсникам. Вчорашній школяр, що переступив поріг вузу, опиняється в незвичних умовах. Не відступаючи у принципі від сутності вузівського викладання, в методиці читання лекцій необхідно враховувати особливості першого курсу. Шляхом ряду прийомів лектор може полегшити першокурсникам сприйняття і засвоєння лекційного матеріалу:

1. Для розкриття складних теоретичних положень слід наводити найцікавіші факти, прості і яскраві приклади.

2. При першій-ліпшій можливості необхідно показувати зв'язок вис-

ловлюваного наукового матеріалу з практикою, значення набутих знань у майбутній практичній діяльності за обраною спеціальністю.

3. Максимально використовувати в процесі читання лекцій наочні і технічні засоби навчання.

4. Темп лекції повинен бути дещо сповільненим; найважливіші положення необхідно повторювати, спеціальні терміни пояснювати щоби правильно записати. В той же час лектор не може знижувати темп викладу до диктування.

5. Дуже важливо пов'язати зміст лекції з подальшими за нею лабораторними і практичними заняттями.

6. У процесі читання лекції рекомендується орієнтувати студентів щодо літератури і якості підручників і навчальних посібників, тим самим направляючи їх на самостійну роботу.

7. Вельми ефективною є комбінація монологічного і евристичного методів викладу лекційного матеріалу.

Враховуючи особливості студентської аудиторії на першому курсі, лектор не має права піддатися спокусі спростити свій предмет настільки, щоб підійти до грані, за якою починається «вульгаризаторство».

Лекція на старших курсах, починаючи з третього, відрізняється більшою широтою і глибиною обхвату наукових проблем. Лекційний виклад тут носить проблемний характер, що виключає спрощення і популяризаторський підхід в освітленні наукових питань.

Читання лекцій для студентів-заочників має свою специфіку і вимагає від лектора високої кваліфікації і достатнього педагогічного досвіду. Лекційний курс на заочному відділенні в об'ємі скорочений, але він не може через це механічно зменшуватись або полегшуватись. Він повинен носити настановний або оглядовий характер за своїм змістом і мати свою методику.

Професор або доцент, що читає лекції студентам-заочникам, повинен ставити перед собою наступні цілі: 1. Дати загальне уявлення про проблематику наукової дисципліни. 2. Концентрувати головну увагу не на фактології, а на методології предмету, що вивчається. 3. На основі аналізу вузлових проблем дати цілісне уявлення про закономірності розвитку науки в області дисципліни, що вивчається. 4. Дати вказівки по основній методологічній і спеціальній літературі, підручникам і навчальним посібникам. 5. Спрямувати самостійну роботу студентів-заочників шляхом методичних порад і рекомендацій.

Коли йде мова про дорослих людей, приміром, працівників підприємства, слід пам'ятати, що вони мають професійний досвід, соціальний статус,

сформовані професійні переваги, але разом з цим вони втратили в якійсь мірі навички навчання. Психологічні особливості дорослих потребують специфічних форм і методів, нетрадиційних підходів до професійного навчання. У дорослих, які проходять навчання після тривалої перерви (хоча б кілька років після закінчення школи), актуалізація наявних знань утруднена. Труднощі при проведенні лекції в дорослій аудиторії полягають у тому, що дорослі, як правило, відповідають на запитання тільки тоді, коли точно знають відповідь. Інакше кажучи, у дорослих учнів високий рівень контролю.

Таким чином, виявлення закономірностей психологічної теорії навчання у вищій школі, тісно пов'язано з розглядом особливостей психології студентського віку.

Отже, нами з'ясовано, що лекція має право на існування в сучасному вузі. Це наша точка зору. А як студенти ставляться до цієї форми навчальних занять? Питання не риторичне. У цьому переконує статистика. Із загального числа опитаних студентів нашого навчального закладу 57% вважають, що відвідування лекції – це марна трата часу. Багато з них зовсім би не відвідували лекції, якби не було жорсткого контролю. Вагомий аргумент, висунутий студентами – можливість самостійно прочитати матеріал за підручником або на сайті. 43% студентів схильні відвідувати лекції з метою отримання вже переробленого викладачем навчального матеріалу, що полегшує складання іспитів і заліків. На наш погляд, ці та інші факти свідчать, що у вищій школі проблема лекційних занять є актуальною і вимагає ретельного аналізу і розгляду.

Аналіз наших даних свідчить, що 65% студентів навчаються за принципом «вивчив – здав – забув», і, як правило, не можуть підтвердити отриману раніше позитивну оцінку своїх знань, а значить, і не проходять тестування по залишкових знаннях. І тільки 35% студентів, що мають стійкий перспективно-спонукальний мотив, осмислюють навчальний матеріал безпосередньо на лекції, засвоюючи його на першому рівні (рівні впізнавання). Це засвоєння дає можливість трансформуватися до більш високого рівня (осмислене відтворення) і перейти до довгострокової пам'яті, якщо студент багаторазово повертається до цієї інформації самостійно, що відбувається вкрай рідко. Отже, студент прослухав лекцію, записав і не повертається до неї до необхідного моменту. У цьому випадку відбувається «скидання» інформації. Тоді і підготовка до іспитів починається практично з нуля, що підтверджують і самі студенти.

Проведене дослідження демонструє, що студенти, які відвідують лекції, зазвичай записують інформацію механічно, без осмислення, відкладаючи

її засвоєння до необхідного моменту. Момент цей найчастіше настає під час заліку або іспиту. Це породжує низьку ефективність і низьку якість освіти.

У вищій школі був такий період, коли відмовилися від лекції взагалі. Це був час різкого скорочення годин, відведених на лекції і збільшення кількості практичних занять. Розуміння абсурдності такого рішення у подальшому призвело до відновлення лекційних занять, як основної форми навчання у вузі. Але як завжди, при цьому мало що було зроблено для вдосконалення методики проведення лекції.

Висновки. 1. Лекційна форма викладання – це найбільш оперативний спосіб передачі наукової інформації, оскільки лекція оперує значним обсягом матеріалу і звернена до великої кількості людей.

2. Перевагами лекційної форми викладання є також можливість застосувати різні способи викладення лекційного матеріалу – від чисто інформаційної до проблемної побудови лекції.

3. Найважливішим аспектом лекційної форми викладання є особисте спілкування студентів з ученими, яке не може замінити ніякий підручник.

4. Лектор має можливість також намітити шляхи самостійного вивчення студентами матеріалу навчальної дисципліни.

Досвід навчання у вищій школі свідчить про те, що відмова від лекцій знижує науковий рівень підготовки студентів, порушує системність і рівномірність їх роботи протягом семестру. Тому лекція як і раніше залишається як провідним методом навчання, так і провідною формою організації навчального процесу у вузі.

Бібліографічний список:

1. Вудок М., Френсис Д. Раскрепощенный менеджер. — М.: Дело, 1991. — С. 216—240.
2. Ковальський Теодор Дж. Проблемні ситуації в керуванні освітою. — Пер. з англ. А. Камянець. — Львів: Літопис, 2003. — 253 с.
3. Кулюткин Ю. Н., Сухобская Г. С. Моделирование педагогических ситуаций. — М., 1981 — 120 с.
4. Лозова В. І., Троцько Г. В. Теоретичні основи виховання і навчання. — Харків: Харківський педагогічний університет ім.Г.С.Сковороди, 1997. — 338 с.
5. Мескон М. Х., Альберт М., Хедоури Ф. Основы менеджмента. — М.: Дело, 1992. — 701 с.
6. Немов Р. С. Психология. — М.: Просвещение, 2005. — Кн.2. Психология образования. — 496 с.

7. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної ради України 28 черв. 1996 р.// Відомості Верховної Ради України. – 1996. - № 30

8. Алексюк А.М. Педагогіка вищої освіти України: Історія. Теорія: підручн. для студ. та викл. вищ. навч. закл. / А.М. Алексюк. – К.: Либідь, 2008. – 558с.

9. Кузьмінський А.І. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. / Ана-толій Іванович Кузьмінський. – К.: Знання, 2005. – 486 с.

Synyaeva L.V., Of individual-psychological and age features of students during lectures

Summary. The choice of the theme of the article is due to the need to study this problem with the aim of developing new approaches to the organization of lectures, its improvement and modernisation in the General system of educational activities, and on this basis, the identification and dissemination of experience gained in the process.

Key words: students, lectures, functions, lectures, educational process, educational-ages

УДК 378.14

Сухаренко О.І., к.с.г.н., доцент, Федюшко М.П., к.с.г.н., доцент
Таврійський державний агротехнологічний університет

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Анотація. У статті розглядаються інноваційні методи навчання, які використовуються у системі сучасного освітнього процесу. Визначаються характерні особливості засобів, форм і методів інноваційного навчання, про надання слухачам магістратури цілісної і логічно-послідовної системи знань про дидактику підготовки кадрів вищої кваліфікації.

Ключові слова: методика викладання, інтерактивні методи, форми організації навчання, освітні технології, освітній процес, тренінги, ділові ігри, електронне навчання.

Постановка проблеми. У сучасних умовах реформування системи освіти України набуває актуальності проблема професійної підготовки фахівців. Її розв'язання полягає у відродженні українським суспільством